FORRÁS

FRAZER-IMREGH MONIKA

PSEUDO-AREOPAGITA SZENT DÉNES:
AZ EGYHÁZI HIERARCHIA (3. FEJEZET)*

Bevezetés

Dénes csak a beavatottaknak szánt, titkosírászerű (participiumokkal, genitivus ablativusokkal, accusaticus cum infinitívós szerkezetekkel, valamint névelővel főnevesített hosszú szerkezetekkel teletűzdelt), igen nehéz szövegét Luibheid úgy fordította, hogy minden egyes igenevet igeként adott vissza, az igen hosszú mondatokat pedig kivétel nélkül a lehető legrövidebbre tördelte. Ez a módszer ugyan megkönnyíti a megértést a modern olvasó számára, de a legtöbbször nem adja vissza a szöveg valós szerkezetét. A tagmondatok közötti időbeni és logikai összefüggés gyakran elvész, ráadásul Dénes általa nem értett *hapax legomenon*jait (egyetlen egyszer előforduló szóalkotásait) nem egyszer egyszerűen kihagyja. Másol, ahol nehezen érthető a szöveg, önkényes megoldásokhoz folyamodik, amelyek nem feltétlenül tekinthetők hű fordításnak. Magyarázataiban is találtam olyat, amelyet később maga a szöveg cáfol meg (például a 222. oldal 102. jegyzete), ahol a „legszentebb cselekedeteket” úgy magyarázza, hogy ez a letakart kenyér felfedése és feldarabolása s a kehely megosztása, jöllehet a szövegben erről épp a következő mondatban van szó, így nem valószínű, hogy Dénes tautologikusan ismételné magát. Nézetem szerint a „legszentebb cselekedeteket” a keresztvetést és annak tartalmát jelentik. Jómagam, amennyire a magyar nyelv szerkezete megengedi, igyekeztem megőrizni az eredeti struktúrákat, azonban a két nyelv közötti különbség és Dénesnek még az irodalmi göröghöz képest is túlbonyolított írásmódja megkövetelte, hogy érthetőbb módon tagoljam és adjam vissza szövegét. A participiumok és egyéb igenevek (főnévi igenév, igéből képzett főnév, névelővel főnevesített igei jelentésű szerkezet) ige-re váltásánál azonban mindig érzékeltetem az időbeli és logikai összefüggéseket. Fordításom tehát nem szolgál, de szándékaim szerint mindig lefedi Dénes mondandóját, az önkényes megoldásokat kerültem. Hogy érzékeltessem, mennyire összetett sokszor egy-egy kifejezés jelentéstartalma, lábjegyzetben hozom a görög szavak egyéb jelentéseit, ez ugyanis hozzásegítheti az olvasót, hogy mélyebben értse Dénes sokrétű utalásait. A ‘szent’ és ‘isteni’ szavakra a görögben jóval több kifejezés áll rendelkezésre, s eze-

* A fordítás az alábbi kiadás alapján készült: Corpus Dionysiacum II: Pseudo-Dionysius Areopagita: De coelesti hierarchia – De ecclesiastica hierarchia – De mystica theologia – Epistulae. Eds. G. Heil – A. M. Ritter. Berlin – New York 1991. 79–94. A fordítást összevettem a következővel: Pseudo Dionysius: The Complete Works. Transl. C. Luibheid. Ed. P. Rorem. New York 1987. 209–224.

ket úgy melléknévként, mint határozóként Dénes igen gyakran használja (időnként egy mondatban négyszer-ötször is). Mivel a magyarban furcsa vagy nevetséges, ha túl sok ilyen kifejezés kerül egymás mellé, előfordult, hogy ezeket elhagytam vagy nem tettem felsőfokba, ami szintén igen gyakori a szövegben.

3. fejezet [Az Úrvacsoráról]

Hanem miután ezt¹ nagyon helyesen megemlítettük, nem szabad emellett elmennem, s helyette a hierarchia valamely más elemét dicsérnem. Ez ugyanis a mi dicső tanítónk szerint a beavatások beavatása, és hogy a többi dolog előtt, a szent dolgok leírásához méltóan, a kinyilatkoztatások és a hierarchikus tudás alapján Istentől ihletetten adhassam elő, a magasztos isteni szellem révén kell ennek szent szemléléséhez felemelkednem.

Először is, szemléljük meg átszellemülten, ami a többi hierarchikus beavatásban is közös, de a többi mellett különösen ennek tulajdonítható, s ami miatt így nevezik: közösség és gyülekezet,² mivel minden egyes papi cselekedet elkülönült létezésünket egy egylényegű megistenülésben gyűjti össze. S a különlevők Istenhez való hasonlósága révén forrasztja össze³ az Egyben való részesedésünket⁴ és ajándékozza egyesülésünket. Ám állítom,⁵ hogy a többi hierarchikus jelképben való részesedés révén elért beteljesedés ennek⁶ a magasztos Istentől származó és tökéletessé tevő adományai által válik lehetővé. Hiszen aligha lehetséges bárki hierarchikus beavatását elvégezni (egyszóval a beavatandókét egyenként), hacsak nem a legszentebb hálaadás⁷ teljesíti be a beavatottnak az Eggyel való közösségét, és ez a beavatási misztériumok istenadta ajándéka révén teljesíti be az ő Istennel való közösségét. Nos tehát [ha ez nem történik meg], a hierarchikus beavatások közül egy sem teljes az Eggyel való közösségünket és összejövetelünket illetően, s így azt sem fogják teljesíteni, hogy beavatások legyenek, amiatt, hogy enélkül⁸ nem teljeseek. Márpedig az az egész beavatás célja és lényege, hogy a beavatandót az isteni misztériumokhoz hozzásegítse. A hierarchikus tanítás méltán talált ki ennek egy igaz nevet, amely tükrözi, hogy valójában mi is történik. Az Istenben való

¹ ταύτης – a 2. fejezet utolsó szavára utal vissza: κοινωμία. Ez a kifejezés áll a fejezet középpontjában, így itt megadom a jelentéseit, ugyanis bizonyos előfordulásaiban közösségnek, máshol részesedésnek kellett fordítanom a szövegösszefüggés alapján. Érdemes a teljes jelentéstartományra ránézni. Κοινωμία – 1. közösködés, részesedés valamiben; 2. közösség, köze vmihez, közös tulajdonság; 3. viszony, érintkezés, társaság; 4. bizalmas kapcsolat, szerelmi viszony; 5. részvét, szeretetadomány; 6. az Úrvacsora. Azért nem e későbbi jelentésében fordítom, hogy látható legyen, honnan származik, s a szöveg sem indokolja másként.

² σύναξις – összehozás, összejövetel, gyülekezet, Úrvacsora. Igyekszem előfordulásait az eredeti értelmükben visszaadni, hogy az Úrvacsora jelentése ezáltal is világosabbá válhassék.

³ συμπτύζει – összetekercseli, mint egy tekercset.

⁴ Vagy: az Eggyel való közösségünket.

⁵ Az előző fejezetben.

⁶ A κοινωμία-ra utal.

⁷ εὐχαριστία.

⁸ ἀφρηρημένη – megfosztva, elkülönítve. A hálaadásra (az *eucharistiára*) utal.

szent újjászületés⁹ beavatását is hasonlóképpen – mivel [ebben] az elsődleges fényből adnak át, s ez a kezdete minden isteni megvilágosodásnak – a beavatandó igazi „világra jöttének”¹⁰ elnevezésével ünnepeljük. Habár minden hierarchikus [tevékenységben] közös az isteni fény átadása a beavatandóknak, mégis ez ajándékozott meg engem az elsődleges látással, s ennek a legelső fénye vezetett a többi isteni dolog látásához. Miután ezeket elmondtuk, vizsgáljuk meg és tekintsük végig hierarchikus módon a legszentebb beavatás szent cselekményét és elméletét szép sorjában.

Az összejövetel vagy közösség misztériuma¹¹

A hierarcha tehát, miután befejezte az Istennek szentelt áldozati oltárnál a szent imádságot, onnan tömjént gyújtva elindul, és körbejárja a szent tér egészét. Majd a szent oltárhoz visszatérve első áldozatként a zsoltárok szent dallamát ajánlja fel, miközben az egész egyházi rend vele együtt énekel. Azután a szolgálatot végzők a szentírás lapjait érthetően¹² felolvassák, ezt követően pedig az új tanítványok és velük együtt a gyakorlók¹³ és a bűnbánók kivonulnak a szent körletből, s csak a szentségek látására s a közösségre méltóak maradnak. A szolgálatot végzők közül pedig egyesek a templom bezárt kapuinál állnak, mások a nekik kijelölt feladatokat végzik el, a szolgálattelvők rendjének kiválasztottjai pedig a papokkal együtt a szent oltárra helyezik a szent kenyeret és „az áldás kelyhét”,¹⁴ miközben a gyülekezet teljes létszáma azt a himnuszt énekli, amelyben előzőleg megegyeztek. Színük előtt a hierarcha szent imádságot mond, és szent békét közvetít mindenkinek, s miután mind szeretettel üdvözölték egymást,¹⁵ megtörténik a szent idézetek¹⁶ misztikus kihirdetése. S miután a hierarcha és a papok vízzel kezet mosnak, a hierarcha az oltár közepéhez áll, s csak a szolgálatra kiválasztottak állják körül a papokkal. S a hierarcha, miután himnuszban magasztalta Isten munkáját, elvégzi a leg-

⁹ θεογενεσία – isteni születés, újjászületés. A keresztelésre utal.

¹⁰ φωτισματος – megvilágosodásának, tehát „világosságra/fényre jövetelének”. A keresztelésre utal.

¹¹ Mindkét kifejezés az Úrvacsorára vonatkozik.

¹² ἀκολούθως – a megfelelő módon, követhetően.

¹³ ἐνεργούμενοι – a szellemi-spirituális hatás elszenvedői; ez a hatás lehet pozitív értelmű, ez esetben az isteni szellem kezdett el munkálkodni bennük, tehát a spirituális életben ők a „gyakorlók”, akik már nem teljesen kezdők, mint az új tanítványok, de még távol állnak a beavatandók és beavatottak lelki tisztaságától. Negatív értelemben: a szenvedélyek rabjai, akik még nem uraik a saját cselekvéseiknek. Bár a későbbiekben ezen negatív értelemről is szó esik, véleményem szerint érdemesebb itt a fokozatokat érzékeltető ‘gyakorlók’ kifejezést használni, mert a ‘szenvedélyek rabjai’ kifejezés nem érzékelteti, hogy ezek a tanítványok már elindultak a spirituális fejlődés útján. A Luiibheid (210, 216, 217) által használt *possessed* ‘megszállottak’ kifejezést pedig itt túl erősnek és félrevezetőnek ítélem.

¹⁴ 1Kor 10:16.

¹⁵ ἀσπασαμένων ἀλλήλους – megölelvén, melegen üdvözölvén egymást.

¹⁶ δελτών – táblák.

szentebb rítust, és láthatóvá teszi¹⁷ az előtte szertartásosan elhelyezett¹⁸ szimbólumok révén magasztalt dolgokat, és miután Isten munkáinak ajándékait megmutatta, ő maga ezek szent közösségébe lép, s a többieket is erre biztatja. Miután részesedett az isteni közösségben és közvetítette azt, szent hálaadást végez, miközben a sokaság egyedül a szent szimbólumokra tekint, ő maga pedig mindvégig az isteni szellem révén a végzett rítus szent kezdeteihez emelkedik fel boldog és gondolati látomásokban, az áldozatot végzőhöz méltón¹⁹ az Istenhez hasonló állapot tisztaságában.

Elmélkedés

1. Ide figyelj tehát, derék ifjú, az archetípusoknak a szertartásban egymásra következő képeken túli, Istenhez hasonlatos igazságára! Hogy a beavatás előtt állóknak tökéletes útmutatást adjak, elmondom azt, hogy ezáltal a szimbólumok nehezen érthető és szent elrendezése se legyen hiábavaló, melyet eddig csak külsőleg láttunk. A legszentebb ki nyilatkoztatásokból²⁰ vett énekek és felolvasások ugyanis az erényes életre való tanítást mutatják meg nekik, s ennél is inkább a romláshoz vezető hitványságtól való teljes megtisztulást. Az egy és ugyanazon kenyéren és kelyhen való közös és békés osztozás nekik, akik együtt esznek, mintegy törvényül szabja, hogy közösen táplálkozzanak az isteni eledelből is, és a szertartásban résztvevők emlékezetébe idézi a szentséges vacsorát, mely a legmélyebb szimbóluma mindennek. Ezen maga a szimbólumok tanítója igazságot szolgáltat annak, aki nem tiszta szándékkal van iránta, s nem hasonló hozzá,²¹ s így világosít fel, hogy a szent eledel közös elfogyasztása csak tisztán és Istenhez méltóan lehetséges; úgyhogy a szent dolgokhoz az életmód²² révén való őszinte közeledés adja meg a csatlakozóknak a hozzájuk való hasonlóságban rejlő közösséget.

2. Mindezeket (amiket, mint említettem, a szentély előcsarnokában [látható] ábrázolások az avatatlanok számára jól bemutatnak) immár hátrahagyva haladjunk az önmagában elegendő szemlélés felé – az okozatoktól az okok felé – a mi szent összefüggésünket illetően, s Jézus világossága által megpillanthatjuk a felfogható dolgok elméletét, mely az archetípusok²³ boldog szépségét sugározza. Hanem te, legistenibb és szent beavatás, lebbentsd fel a szimbólumok talányai révén téged leplező fátylat, fedd fel és mutasd meg magad nekünk jól láthatóan, és szellemi látásunkat az egyetlen közvetlen fénnel töltsd el!

3. Most tehát (mivel úgy vélem, be kell hatolnunk a szentségek mélyére) szemeinket az első képmás értelmére kell szegeznünk, felfedvén annak isteni szépségét, s ihletett

¹⁷ ὁπ' ὅπιν ἄζει – „látás alá hozza”, felmutatja.

¹⁸ προκειμένον – előtte fekvő.

¹⁹ ιεραρχικῶς – hierarcha, azaz az áldozatot vagy szertartást végző módjára.

²⁰ λογίων – tanításokból, a Szentírásból.

²¹ Utalás Júdásra, aki nem vehetett részt az utolsó vacsorán. Jn 13:21–30.

²² καθ' ἑξιν – magatartás, életmód.

²³ ἀρχέτυπον – valaminek az eredetije, mintája, modellje. (A fazekasságból vett műszó.)

látással szemügyre kell vennünk a szertartás vezetőjének útját a szent oltártól a templom távolabbi részeibe, miközben tömjénillatot áraszt, s vissza az oltárhoz, ahol megáll, hogy ott a szertartást elvégezze. A mindent felülmúló isteni boldogság ugyanis, még ha isteni jóságában el is jön a benne részesedő szentek közösségébe, mindazáltal nem távozik lényege szerint mozdulatlan²⁴ helyéről és helyzetéből, hanem mindenkiben, aki Istenhez hasonlatos, hasonló módon benne tükröződik úgy, hogy valójában önmaga körül van, és saját valójából nem mozdul el teljesen. Ugyanígy az összejövetel szent beavatása is, jöllehet egyedülálló, egyszerű és egységes kezdetű, emberszeretetéből fakadóan a szimbólumok szent sokféleségévé gyarapodik, méghozzá az egész hierarchikus ikonográfia területén. Majd ezekből ismét egy-szerűen a saját egységébe húzódik vissza, és egyesíti azokat, akik hozzá igazán felemelkednek. Ugyanezen a szent módon az isteni hierarchia, noha hierarchikus tudását számos szent talánnyal élve jóságosan átadja azoknak, akik alatta állnak, azután újra mint szabad és a gyengébbek által vissza nem tartható [létező] a saját eredeti állapotába tér vissza, erejéből mit sem veszítve. S miután lelkében az Egyhez eljutott, tiszta tekintettel szemléli a szertartás történéseinek egylényegű értelmét, miközben az emberiség szeretetétől vezetve a másodlagos dolgokhoz kitér, s végighalad a széleken, s onnan visszatér szentebb kiindulópontjához, az elsődleges dologhoz.

4. A zsoltárok szent nyelvezete pedig, mely lényegi része szinte minden hierarchikus szertartásnak, nem hiányozhat a mind közül a legszentebb szertartásból. Ezek összessége és a szentírás lapjai mutatták meg ugyanis, akár²⁵ hogy a létezők Istentől nyerték el valóságos létezésüket és világrendjüket,²⁶ akár a törvények szent rendjét és az államot,²⁷ akár az Isten népének földosztásait és birtokbavételeit,²⁸ akár a szent bírák,²⁹ bölcs királyok vagy ihletett papok tudományát,³⁰ akár a hajdaniak minden körülmények között rendíthetetlen önuralmán alapuló filozófiáját,³¹ akár a teendőkkal kapcsolatos bölcs tanácsokat,³² akár a szent szerelmek énekeit és az ihletett képeket,³³ akár a jövő-

²⁴ ἀκίνητος – mozdulatlan, megingathatatlan.

²⁵ Az itt következő, egy mondatba foglalt, hosszú felsorolás a Szentírás tartalmára utal. Colm Luibheid angol fordítása (213) ezt úgy szabdalta szét, hogy ez egyrészt kevésbé érzékelhető, másrészt a görög szövegben levő utalások is részben elvesznek. Az „isteni/szent szerelmek énekeit” – θείων ἐρωτων ᾠσματα – pl. így fordítja: „the songs which gloriously depict the love of God”, miáltal inkább a zsoltárokra utal, holott a zsoltárok görögül: ψαλμοί. Az ᾠσματα – ‘énekek’, ‘dalok’ kifejezés véleményem szerint az *Énekek énekére* utal. A fordítás egyebekben sem szövegghű ebben a szövegrészben: pl. az ἐνθους εἰκόνας – „ihletett képek/hasonlatok” teljesen kimarad.

²⁶ 1Móz. Teremtés.

²⁷ 2Móz. Kivonulás, 3Móz. Leviták.

²⁸ 4Móz. Számok, 5Móz. Törvények.

²⁹ Józsué, Bírák, Rúth.

³⁰ 1–2 Sámuel, 1–2 Királyok, 1–2 Krónikák.

³¹ Prédikátor.

³² Példabeszédek.

³³ Jób, Zsoltárok, Énekek éneke.

re vonatkozó próféciákat,³⁴ akár Jézus, az ember isteni munkáit,³⁵ akár tanítványainak istenadta és Istenhez hasonlatos közösségeit és szent tanításait,³⁶ akár a tanítványok közül a szeretett és ihletett [tanítvány] titkos és misztikus látomásait,³⁷ akár Jézus túlvilági beszédét az isteni természetéről azok számára, akik alkalmasak arra, hogy Istenhez hasonlónak váljanak.³⁸ Mindezek tehát [a zsoltáréneklés révén] a Lélek Istenhez hasonlónak váló szent felemelkedésében a szertartások szilárd részévé váltak.³⁹ A szent énekek leírásainak pedig az a célja, hogy Isten természetét és minden munkáját ünnepelje, s az isteni férfiak szent szavait és tetteit dicsérje. [Ez a gyakorlat] általánossá teszi a maga számára a szent dolgok megéneklését és felidézését, s befogadásukat és átadásukat az egész hierarchikus szertartás javára saját tapasztalatává teszi azok számára, akik Istentől ihletetten mondják el.

5. Amikor a minden szentséget tartalmazó himnusz lélekben tökéletesen felkészített bennünket a szertartás kicsivel később következő szent cselekményére, és a szent énekek összhangja révén mintegy a szent emberek egyetlen és egyetértő kórusában⁴⁰ egyetértést szül az isteni dolgokra, saját magunkra és másokra vonatkozóan, a zsoltárok mégoly homályos értelmű részleteket is beszéljenek el, bőségesebb és világosabb képek és kinyilatkoztatások tárgyják ki azokat a szentírás könyveinek szent felolvasása révén. Aki ezekre áhítattal tekint, az meglátja az egylényegű és egyetlen szellem [ihlető] beáramlását, melyet az egy isteni szellem indít el. Amiért is ésszerű, hogy a régebbi tanítás után az Újszövetség prédikálása következzen. S ez a sorrend, úgy vélem, arra utal, hogy az egyik megjövedölte Jézus szent munkáit, a másik pedig elvégezte azokat, és így az előbbi képekben ábrázolta az igazságot, az utóbbi pedig a jelenlétét tanította. Ugyanis az Ószövetség kinyilatkoztatásainak az Újszövetségben való megvalósulása tette bizonyossá az igazságot, Isten szavainak pedig Isten munkái az összefoglalása.

6. Akik mindezekre teljesen érzéketlenek,⁴¹ azok a szertartások képeit sem látják át; szemérmetlenül tagadják az isteni újjászületés⁴² üdvözítő beavatását, s beszédeikben pusztító módon visszhangozzák: „Nem akarom ismerni a te útjaidat.”⁴³ Az új tanítványoknak, a gyakorlóknak⁴⁴ és a bűnbánóknak a szent hierarchia törvénye megengedi ugyan, hogy megértsék a zsoltárok szent szavait és a Szentírás ihletett felolvasását, az

³⁴ Nagy próféták: *Ézsaiás, Jeremiás, Sirmak, Ezékiel, Dániel*. Kispróféták: *Hóseás, Jél, Ámós, Abdiás, Jónás, Mikeás, Náhum, Habakkuk, Sofóniás, Aggeus, Zakariás, Malakiás*.

³⁵ A négy evangélium.

³⁶ Az *Apostolok cselekedetei* és az apostoli levelek.

³⁷ János *Jelenések könyve*.

³⁸ János evangéliumának első négy mondata.

³⁹ Ennek a mondatnak a fordítása az angol verzióból teljesen kimaradt: *καὶ ταῖς ἱεραῖς τῶν τελετῶν καὶ θεοειδέσιν ἀναγωγαῖς συνεπρίζωσεν*.

⁴⁰ *χορεῖα* – kántációban.

⁴¹ *οἱ ἀπεριστάλῃς* – a trombitaharsogással körül nem vettek: azok, akiket még a kürt hangja sem képes felébreszteni.

⁴² *θεογενείας* – a keresztesítés.

⁴³ Jób 21:14 (LXX).

⁴⁴ *ἐνεργούμενοι* – a szellemi-spirituális hatás alanyai.

utána következő szent cselekményekre és elmélkedésekre viszont nem invitálja őket, hanem csak a tökéletesek értő tekintetét hívja meg. Az Istenhez hasonlatos hierarchia ugyanis telve van a szent igazságossággal, és ezt mindenki számára érdeme szerint, üdvözítő módon adja meg. Hiszen minden egyes szentségben való tökéletes részesedést arányosan és megfelelően, a kellő pillanatban adományozza [amikor már felkészültek és megérttek rá].⁴⁵ A legalacsonyabb fokon az új tanítványok rendje áll, ugyanis nincsenek beavatva az egész hierarchikus hálaadásba, s így nem részesülnek benne. S az isteni születés révén sem bírnak Istentől ihletett, valóságos létezéssel, hanem még az atyai írások bábáskodnak fölöttük: életet adó képek formálják őket arra a boldog méltóságra, mely isteni újjászületésük nyomán új életük és a [bennük levő] fény kezdete lesz. Miként a hús-vér magzatok is, amelyek túl korán, kifejeletlenül és tökéletlenül jönnek a világra, mielőtt a bábaasszony segíthetné a rendes időben való megszületésüket, mint halva született és elvetélt magzatok, meg nem születve, az élettől és a fénytől megfosztva szerencsétlen sorsra jutnak, és pusztán a látszat alapján senki sem mondhatja jóindulattal, hogy ők a világra [vagyis a fényre] jönnek, amikor a méh homályából előkerülnek. Hiszen a testeket illetően a legnagyobb tekintélynek örvendő orvostudomány szerint a fény működéséhez a fény befogadására alkalmas szervek szükségességek. Hasonlóképpen a szentségek bölcs tudománya az új tanítványok felett kezdetben formáló és életadó beszédek bevezető táplálékával bábáskodik, s miután az Istenben való újjászületéshez a valóságos lét gyümölcseit beérlelte, azután adja meg számukra üdvözítő módon, szép rendben a megvilágosító és tökéletessé tevő közösséget.⁴⁶ Azonban amíg avatatlanok, addig nem engedi őket a beteljesedéshez, részint a szentségek rendjét őrizvén, részint az új tanítványoknak a szertartások isteni rendjében való neveléséről és életéről gondoskodván.

7. Habár a gyakorlók [akikben már dolgozik az isteni szellem] sokasága maga sincs még felszentelve, mindazáltal az új tanítványok után a második helyet foglalják el felfelé [a ranglétrán]. Ugyanis, úgy vélem, nem egyenlő a teljesen avatatlanul és a szentségek-ből teljesen kizárt személlyel az, aki valamennyire részt vehet a legszentebb hálaáldozatokban, noha még nem szabadult meg az ezzel ellentétes bűvöletektől és lelki zavaroktól. Ám előttük sem nyílnak meg a legszentebb isteni dolgok és a velük való közösség, aminek megvan a nyomós oka. Ha ugyanis valóra válik az, hogy a teljesen isteni férfi, aki méltó lévén az isteni dolgokra, részesül azokban, aki felemelkedvén az általa elérhető Istenhez hasonlóvá válás legmagasabb fokára nem törődik többé a világi dolgokkal a természettől fogva legszükségesebb dolgokon kívül, s azokkal is csak mellékesen foglalkozik, akkor ő maga a legmagasabb megistenülésben az isteni szellem templomává és kísérfőjévé válik, a hasonlót a hasonlóban építvén fel. Az ilyen természetre ugyanis nem hatnak a vele ellentétes képzetek vagy félelmek, hanem csak nevet ezeken, ha megtámadják, és legyűri őket. S inkább számúzi magából és fellép ellenük, mint hogy hagyja,

⁴⁵ ἐν συμμετρίᾳ καὶ ἀναλογίᾳ κατὰ καιρὸν ἱερῶς δορουμένη.

⁴⁶ κοινωνίαν – az Úrvacsoráról van szó.

hogy eluralkodjanak rajta,⁴⁷ hisz sértetlen s rendületlen marad saját lelkiállapotában, sőt az ilyen befolyások ellen mások orvosa lesz. Ezért úgy hiszem, sőt inkább nagyon is jól tudom, hogy ezek miatt a hierarchia tagjai erről az átkos befolyásoltságról megszűrő felismerik a szenvedélyek rabjait,⁴⁸ akik az Istenhez hasonló élettől eltávolodván a szerencsétlen démonokéhoz hasonló gondolatokat és érzéseket táplálnak, s hasonló szokásokat vesznek fel. A valóban létező dolgoktól, a halhatatlan kincsektől⁴⁹ és az örökévaló örömöktől végső és végzetes ostobaságukban elfordulnak, miközben értelmük az anyagiakkal törődve sok hatásnak kitéve megzavarodik, önpusztító és romláshoz vezető gyönyöröknek adják át magukat, s [az isteni szellem tisztaságától] idegen emberek között⁵⁰ ingatag, nem valós, hanem vélt boldogságra vágynak, és ilyen életet élnek. A szolgálatot végző kiáltására elsőként és a leginkább nekik kell elhagyniuk a szentélyt. A törvények ugyanis nem engedik meg, hogy ők részt vegyenek más szentségekben, mint a beszédek tanításában, melyek jobb belátásra bírhatják és észhez téríthetik őket. Ha ugyanis az isteni dolgok nem evilági, szent cselekedete rejtve marad a bűnbánóktól, akik pedig már korábban hozzájutottak, nem engedvén közel magukhoz azt, ami nem teljes mértékben a legszentebb, és a legtisztább kiáltja oda azt, hogy „és azok, akik valamiben is tökéletlenül, gyenge lábakon állnak az Istenhez való hasonlóság magaslátát illetően, nem láthatnak engem és nem részesülhetnek bennem” (a minden tekintetben legtisztább hang ugyanis távol tartja azokat is, akik nem képesek kapcsolódni a legistenibb dolgokban méltón részesülőkhez), nos akkor a szenvedélyeknek kitett gyakorlók sokasága⁵¹ sokkal kevésbé szent, és a szentségek látásától és a bennük való részesedéstől sokkal inkább idegen. Ezután pedig Isten templomából és a később sorra kerülő szertartásról távoznak azok, akik nincsenek beavatva a szentségekbe, mert nem képesek rá.⁵² Mellettük azok is, akik elhagyták a szent életet,⁵³ azoktól kísérve, akik⁵⁴ gyengeségükben fogékonyak az ellenséges félelmekre és képzetekre, mint akik az isteni dolgokkal összhangban levő, rendületlen egyezés révén még nem jutottak el az Istenhez hasonlatos lelkület szilárdságához és tetteirejéhez. Azután rajtuk kívül azok is távoznak, akik ugyan eltávolodtak a tisztátalan élettől,⁵⁵ de annak képzeiteitől még nem szabadultak meg isteni és tiszta lelkületben és szeretetben. Őutánuk azok is, akik még nem minden körülmények között egylényegűek,⁵⁶ és még nem lehet róluk joggal elmondani, hogy

⁴⁷ μᾶλλον ἢ πείσεται – inkább, minthogy meggyőzzék.

⁴⁸ ἐνεργούμενοι – a szellemi-spirituális hatás alanyai, itt negatív értelemben.

⁴⁹ κτητά – szerzemények.

⁵⁰ ἐν τοῖς ἄλλοτριοῖς – az angol fordításból teljesen kimaradt.

⁵¹ ἡ τῶν ἐμπαθῶς ἐνεργουμένων πληθὺς – a szellemi-spirituális hatás alanyai, itt negatív értelemben.

⁵² Az új tanítványokra utal.

⁵³ A bűnbánókról beszél.

⁵⁴ A fenti hármas tagolás helyett (új tanítványok, gyakorlók, bűnbánók) itt további csoportosítás jelenik meg: a gyakorlókat lelki tisztaságuk fokozatai szerint további három csoportra osztja: 1. akik a megtisztulás kezdetén járnak; 2. akik tetteikben már tiszták, gondolataikban még nem; 3. akik már gondolataikban is javarészt tiszták, de még nem teljes mértékben.

⁵⁵ τῆς ἐναντίας ζωῆς – a [szenttel] ellentétes élettől.

⁵⁶ ἐνοειδεῖς – hasonlóak az Egyhez.

teljesen feddhetetlenek, és hogy semmiért nem lehet hibáztatni őket. Akkor a szent cselekmények szent papjai és a legszentebb beavatás látványában gyönyörködők, akik a szentek szentjére illően figyelnek, mindannyian közös himnuszban dicsérik a jótevő és jót adó kezdetet, mely megmutatta számunkra az üdvözítő beavatási szertartásokat, melynek során az avatandók szent megistenülése megy végbe. Ezt a himnuszt pedig némelyek hitvallásnak nevezik, mások a vallásos tisztelet jelképének, megint mások pedig hierarchikus hálaadásnak, s úgy vélem, ez áll a legközelebb a szentségéhez, minthogy az Istentől nyert szent adományainkat foglalja magába. Számomra úgy tűnik, hogy mindabból, amit ez a himnusz megénekel, Isten munkái válnak számunkra világossá: az, hogy nekünk jóságosan alap gyanánt létet és életet adott, s azt szépséges mintákra Istenhez hasonlóvá formálta számunkra, s isteni lelkületűvé és az elvont gondolkodás részesévé tett minket. Jól tudván, hogy hanyagságunk miatt estünk el isteni adományainktól, javainkat helyreállítva térít vissza minket régi állapotunkba, s jótéteményeként természetünket teljes mértékben magához emelve saját természetét tökéletesen átadja nekünk, s ezáltal közösséget adományoz nekünk Istennel és az isteni dolgokkal.

8. Így hát miután az isteni emberszeretetet himnuszban dicsértük, kiteszik a letakart szent kenyeret és „az áldás kelyhét”. Megtörténik a legszentebb üdvözlés szent cselekménye és a szentírás lapjainak misztikus és transzcendentális kihirdetése. Nem lehetséges ugyanis az Egygel összekapcsolódni és az Egy békés egyesülésében részesülni azoknak, akik egymás között megosztottak. Mindazáltal, ha az Egy szemlélésétől és tudásától megvilágosodva az Egyhez hasonló és isteni közösségben egygévá váltunk, felemelkedvén nem zuhanunk vissza többé az önös⁵⁷ vágyakba, amikből a hasonló természetűek⁵⁸ között az anyagias és indulatos ellenségeskedések keletkeznek. Ezért a béke szent munkálkodása az ilyen, az Egyhez hasonlatos és önzetlen életet⁵⁹ törvényül szabja számunkra, a hasonlót a hasonlóba⁶⁰ helyezvén, a még önző módon gondolkodóktól pedig megvonja az isteni és Egylényegű dolgok szemlélését.

9. A Szentírás békétől áthatott kihirdetése pedig felidézi számunkra azokat, akik Istennek tetsző módon éltek, s erényes életük révén elérték a múlthatatlan tökéletességet. Minket pedig arra biztat és vezet, hogy váljunk hozzájuk hasonlóvá, s így jussunk a legnagyobb boldogság állapotába, s nyerjünk isteni sorsot. Úgy beszél róluk, mint akik még élnek – s ahogy Isten igéje mondja, nem haltak meg, hanem a halálból a legistenibb életnek adattak át.⁶¹ S fontold meg, hogy nem azért kerültek a szent megemlékezésekbe, merthogy az isteni emlékezetnek, mint az embereknek, emlékeztetőre lenne szüksége, hanem (ahogy valaki Istenhez méltón mondaná) annak következtében, hogy az Istenhez hasonlóvá vált tökéletesek hírneve becses és múlthatatlan Istenben. Ahogy az írás

⁵⁷ μεριστὰς ἐπιθυμίας – megosztott, részleges vágyakba.

⁵⁸ πρὸς τὸ κατὰ φύσιν ὁμοειδές – a természetükre nézve azonos fajhoz tartozók között.

⁵⁹ (τὴν ἐνοειδῇ καὶ) ἀδιαίρετον ζωὴν – (az Egyhez hasonlatos és) nem megosztott életet.

⁶⁰ Azaz az Istenhez hasonlóvá, azaz Egygévá vált embert az Egybe, azaz Istenbe.

⁶¹ Jn 3:14; Jn 5:24.

mondja: „ismeri az Úr az övéit”,⁶² és „drágának tekinti az Úr híveinek halálát.”⁶³ (A hívek halálán itt a jámborságban való tökéletessé válást érti.) S fontold meg tisztelettel azt is, hogy közvetlenül azután, hogy Isten oltárára helyezték a szent szimbólumokat, melyek Krisztust jelzik nekünk, s melyek által benne részesülünk, megtörténik a szentek felsorolása, ami a vele való szent és természetfeletti egyesülésük révén összetartozásukat tükrözi, mely szét nem választható.

10. Miután pedig ezek a szent cselekedetek az előírás szerinti módon lezajlottak, a hierarcha a legszentebb jelképek előtt állva vízzel kezét mos a papok magasztos rendjével együtt. Ami pedig, ahogy az írás mondja: aki megfürdött, annak csak arra van szüksége, hogy a fejét vagy a végtagjait megmossa.⁶⁴ E végső megtisztulás révén az Istenhez hasonló tiszta lelkületben a másodlagos feladatokra is jóságosan kitérve feltartóztathatatlan⁶⁵ és szabad lesz, mintegy teljesen az Egyhez hasonló. Majd ismét egyedül az Egyhez visszafordulva makulátlanul⁶⁶ tisztává válik, az odafordulást pedig úgy tartja meg tisztán, hogy Istenhez való hasonlóságát hiánytalanul és tökéletesen őrzi meg.⁶⁷ A szent fürdő, mint mondtam, része volt a törvény hierarchiájának, s a hierarcha és a papok kézmosása erre utal vissza.⁶⁸ Azoknak ugyanis, akik a legszentebb szertartásra mennek, meg kell tisztítaniuk lelküket még az utolsó képzeleteiktől is, s [szentségével] a lehető legnagyobb mértékben azonosulva kell hozzá közeledniük. Így ugyanis Isten sugárzóbb fénye fogja őket fényárjával beborítani azáltal, hogy a természetfeletti ragyogás ösztönzi őket, hogy saját fényüket a hasonló természetű tükrök egyetemesebb és ragyogóbb szépségébe bocsássák. A hierarcha és a papok fő- vagy kézmosása a legszentebb szimbólumok előtt zajlik, mintegy Krisztus előtt, aki látja minden gondolatunkat, még a legtitkosabbakat is, s mintha a tökéletes megtisztulást az ő mindent felderítő alapos vizsgálódása, valamint igazságos és megvesztegethetetlen ítéletei írnák elő. A hierarcha ily módon eggyé válik az isteni valósággal, s miután himnuszban dicsérte Isten munkáját, elvégzi a legszentebb szertartást, majd felmutatja a himnuszban dicsért dolgokat.

11. Most pedig, hogy mifélek Isten munkái irányunkban, ezt kell szép sorjában, részletesen előadnom erőim szerint. Hiszen nem tudom mindet himnuszban dicsérni, és nem is ismerem világosan mindet, s másokat sem tudok ezek misztériumába beavatni. Mindazt azonban, amit az ihletett hierarchák beszédeikben megfelelően magasztalnak, s a szertartás során elvégeznek, amennyire számunkra lehetséges, elmondjuk, a hierar-

⁶² 2Tim 2:19, innen 4Móz 16:5. A pontos idézeteknél a 2014-es kiadású *Biblia* revideált új fordítását használom, melyet a Magyar Bibliatársulat a Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadójánál adott ki. Dénes nem szöveghű idézeteit a saját fordításomban hozom.

⁶³ Zsolt 116:15.

⁶⁴ Jn 13:10.

⁶⁵ ἄσχετος ebből: ἔχω – visszatart, fékez, feltartóztat (az α fosztóképző). Luibheid 'unsullied'-nak ('makulátlan') fordítja.

⁶⁶ ἄχραντον – folttalanul tisztává.

⁶⁷ Neoplatonikus kép, Plótiniosnak az értelemről szóló értekezéseit juttatja eszünkbe; lásd *Perczel I.*: A „szerelmes értelem” és az „egy létező”. Egy elfelejtett plótinioszi tanítás. Századvég 1 (1994) 82–102.

⁶⁸ 2Móz 30:19–21.

chákat támogató ihletet segítségül hívván. Az emberi természet kezdettől fogva balgán elesett az istenadta javaktól, s a sok szenvedéssel járó élet és a pusztító halál jutott neki részül. Mivel ugyanis a valóságos jóról végzetes módon lemondott, és az édenkertben adott törvényt megszegte, így a teremő igája ellen lázadva a [Jóval] szembenálló kísértésének és rosszindulatú ármánykodásának [engedve] magát az isteni javakkal ellenkező dolgoknak, saját kilengéseinek adta át. Ennek folytán az örökkévalóságot a halandóságra cserélte, a saját eredetét pedig pusztító okokban ragadván meg, méltán került az eredet átellenes szélére. Sőt az isteni és felfelé vezető élettől szabad választásából elesvén az ellenkező végletbe: a sok szenvedéssel járó zavarodottság állapotába jutott. Mivel pedig elfordulván letévedt az egyenes útról,⁶⁹ mely a valóban létező Istenhez vezet, engedett a pusztító és ártalmas dolgok tömegének, megfeledezett [eredeti isteni állapotáról], és sem isteni dolgokkal, sem barátokkal nem törődött, hanem az ellenséget szolgálta. Míg azok saját könyörtelen természetük szerint kíméletlenül kihasználták, nyomorultul a jelentéktelenség nemlétebe⁷⁰ és a romlás veszélyébe keveredett. Az isteni jóság végtelen emberszeretete azonban nem tagadta meg tőlünk a törődő gondviselést,⁷¹ hanem hibáinkat kivéve minden tulajdonságunkban valóságosan részesedett, eggyé vált szerény mi-voltunkkal, miközben a saját keveretlen és sértetlen természetét teljesen megőrizte, s a vele való közösséget nekünk ajándékozta, mint az ugyanahhoz a családhoz tartozóknak fenntartott [ajándékot]. Saját szépségeinek részeseivé tett bennünket, a lázadók seregének felettünk gyakorolt hatalmát pedig, ahogy a titkos hagyomány tartja, megdöntötte. Nem erőben múlta azokat felül, hanem a nekünk misztikus módon átadott, az ítéletben és igazságosságban [megnyilvánuló] tanítás révén,⁷² s gondolkodásunkat jótékonyan és teljes mértékben átformálta. Elménk homályát ugyanis boldog és isteni fénnel töltötte el, alaktalanságát pedig Istenhez hasonlatos szépségekkel ékesítette fel. Lelkünk szobáját, mivel létünket a bukás fenyegette, teljes megváltásban szabadította meg az átkozott szenvedélyektől és a romlás szennytől. Megmutatta a transzcendentális felemelkedés [útját] és az ihletett életet, mely abban áll, hogy hozzá [az isteni természethez] a tőlünk telhető módon hasonlóvá válunk.

12. Mi más módon válhatnánk márpedig Istenhez hasonlatossá, ha nem azáltal, hogy a szentbeszédek és a rítusok révén folyton emlékezetünkbe idézzük Isten szent munkáit? Ezt tesszük azért, hogy az isteni természetre emlékezzünk, ahogy a Szentírás mondja.⁷³ Ezért a szent hierarcha a szent oltárnál állva magasztalja Jézus [általunk] említett munkáit, melyek Isten irántunk való gondviseléséből fakadnak, s melyeket a Szentírás szerint a szentséges Atya jóakaratából az emberi nem megváltásáért vitt véghez a Szent Szellemben.⁷⁴ Dicséri e munkák tiszteletre méltó voltát, s lelki szemeivel szem-

⁶⁹ Tit 3:3.

⁷⁰ ἄνυπαρχία – jelentéktelenség, senkiség, nemlét. A genitivust nem érzékeltettem, mert túlbonyolítaná a magyar mondatot.

⁷¹ Tit 3:4.

⁷² Ézs 42:1–4.

⁷³ 1Kor 11:24; Lk 22:19.

⁷⁴ Mt 3:17; Mk 1:11; Lk 3:22.

lélvén ezek szellemi látványát végül elérkezik szimbolikus rítusukhoz [imitációjukhoz], úgy, ahogy az Istentől való szent hagyomány elrendeli. Emiatt védekezik szertartásosan és jámborul a szent munkák magasztalása után a szertartásos cselekedetek védelmében, mielőtt elvégzi azokat, s kiált fel előbb Jézushoz tisztelettel: „Te monád »Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre«.”⁷⁵ Ezután könyörög, hogy méltóvá válhassék ezen Istent utánzó szent cselekedetekre, s hogy magához Krisztushoz hasonlóan elvégezhesse az isteni dolgokat, a benne részesülők pedig a szentséghez méltóan részesülhessenek benne, majd elvégzi a legszentebb szertartást,⁷⁶ és a magasztalt dolgokat az előtte fekvő szent szimbólumok révén mutatja meg. A letakart és osztatlan kenyeret felfedi és sok részre osztja, s az egyetlen kelyhet mindenki között elosztja, így az egységet⁷⁷ szimbolikusan megsokszorozza, és a legszentségesebb egyetértést hozza létre, míg a szertartást ezek révén elvégzi. Hiszen Jézusnak, Isten ígéjének isteni és rejtett egysége jóságából és emberszeretetéből fakadóan lett összetett és látható, s vállalta értünk az emberi formában való megtestesülést. Így jótékonyan létrehozta a vele való egyesítő közösségünket, alázatos valónkat egységbe foglalta magas isteni természetével. Azonban nekünk is úgy kell hozzá kapcsolódnunk, mint ahogy a test részei illeszkednek, méghozzá hibátlan és isteni életünk azonos természete révén. Nem válhatunk összeférhetetlenné a pusztító szenvedélyektől eltompultan, s nem szakadhatunk el az isteni és épségben levő testrészekről, s nem is élhetünk nélkülük. Ha vágunk a vele való közösségre, akkor meg kell vizsgálnunk az ő testben töltött, magasztos életét, és jámbor ártatlanságához hasonlóvá válván vissza kell térnünk isteni és feddhetetlen természetünkhöz. Így lesz ugyanis a jutalmunk a hasonlóval való tökéletes közösség.

13. Ezeket szemlélteti tehát a hierarcha a szent cselekedetek révén, amikor a letakart ajándékokat felfedi, és egységüket sok részre osztja, s a szétosztott szentségeknek a részesülők természetével való magasztos eggyé válása révén a részesülőket a közösségben társakká teszi. Érzékelhető módon, mintegy képekben mutatja be szellemi életünket úgy, hogy Jézus Krisztust teszi láthatóvá, aki emberszeretettől vezérelve rejtett isteni természetéből teljességgel és hamisítatlanul emberré lett közöttünk. Romolhatatlan természetét megőrizve megosztott létünket felvállalta, s hozzánk hasonló lett, és a természete szerinti egységből előjött. S ugyanezen jótékony emberszeretetéből fakadóan hívta az emberi nemet, hogy részesedjen benne és javaiban. Csak épp váljunk vele eggyé a legistenibb életben azáltal, hogy erőnk szerint váljunk hozzá hasonlóvá, s ezáltal valósággal fogunk osztozni Isten és az isteni dolgok közösségében.

14. Miután [a hierarcha] részesült az isteni közösségben, és továbbadta azt, szent hálaadással fejezi be az egész gyülekezet teljes létszámával egyetemben. Először ő maga részesedik benne, és azután adja tovább, ahogy a szentségekben is ő részesül először, s utána osztja szét. Ugyanis ez az isteni dolgok egyetemes rendje és szabálya: először a szent vezető részesedik és telik el azzal, amit Isten általa a többieknek ajándékozni

⁷⁵ 1Kor 11:24; Lk 22:19.

⁷⁶ Keresztet vet.

⁷⁷ τὴν ἐνότητα – egységet, egyetértést.

szándékozik, s így adja tovább másoknak. Ezért mindazok, akik az ihletett tanításba merészelnek fogni, még mielőtt saját életmódjukban és természetükben megtisztultak volna, istentelenek és teljesen idegenek az isteni törvénytől. Miként a ragyogó napfényt is először a legfinomabb és legtisztább anyagok fogadják be, és telnek el a beáradó ragyogással, s az őket teljesen elárasztó fényt a naphoz hasonlóan ontják az utánuk következőknek, úgy az isteni dolgokban se merészeljen másokat vezetni az, aki még nem vált egész jellemében Istenhez hasonlatossá, és akit az isteni sugallat és választás vezetővé nem avatott.

15. Tehát miután a hívők sora mind szertartásosan egyesült ezekben, és a leg-szentebb dolgok részesévé lett, szent hálaadással fejezik be: illő módon ismerik el és magasztalják Isten munkáinak jótéteményeit. Úgyhogy akik nem részesültek a szentségekben, sőt nem is ismerik azokat, nem juthatnak el a hálaadáshoz még akkor sem, ha az isteni adományok saját természetük révén méltóak is a hálaadásra. Ámbár, mint mondtam, azok, akik a hitványságra való hajlamuk miatt akarattal hálátlanok az isteni munkák végtelen jótéteményeiért, azok meg sem láthatják Isten adományait. „Ízleljétek meg, és lássátok!” – mondja az Írás.⁷⁸ A szentségekbe való beavatás révén ugyanis a beavatottak megismerik azok bőkezű jótéteményeit, és részesedésük révén jámborul szemlélik azok szentséges emelkedettségét és nagyságát, s hálásan magasztalják az istenség mennyei jótetteit.

⁷⁸ Zsolt 34:9.